

Ken Ramirez

Okem trenéra

Trénink zvířat jako transformační
proces postavený na důvěře

Ken Ramirez

Okem trenéra

Trénink zvířat jako transformační
proces postavený na důvěře

NAKLADATELSTVÍ
PLOT
Praha, 2021

Obsah

Úvod	7
Kapitola 1: Důležitost a základní otázky tréninku	11
Proč je trénink důležitý	12
Šest nejčastěji přehlížených základů úspěšného tréninku	16
Něco vypůjčené, něco pravdivé: osm mých oblíbených výroků	20
Rozpoznání nových kritérií	24
Mylné představy o shapingu	27
Mnoho podob targetingu	30
Trénink pod jiným názvem	33
Základní chování: praktické hledisko	35
Kapitola 2: Mám to používat? Nástroje a techniky.....	41
Je klikr nutný?	42
Kenovy top tipy na posilování	47
Tajuplný jackpot: nástroj, nebo pověra trenérů?	50
Nejasnostmi opředený signál k pokračování chování	55
Signál ukončení akce.....	59
Kapitola 3: Kreativní řešení neobvyklých problémů	63
Když psa trénink příliš baví	64
Neznám tě: jak řešit diskriminaci trenéra	67
Tygří důvěra	70
Marlinovo setkání s Tulip: systematické seznamování.....	73
Salsa, nevyčítitelná alpaka	78
Kapitola 4: Složitě kontury moderního tréninku	85
Co je možnost volby? Vývoj jednoho konceptu.....	87
Kdo potřebuje data? My všichni!	90
Blažená nevědomost: použití modifikátorů v reálném světě u záchranářských psů	94
Použití označení „vzduch je čistý“ při detekci pachů: lekce z vědy.....	98
Síla neustálého učení	104
1, 2, 3, 4... Umí psi počítat?.....	110

The Eye of the Trainer
Animal Training, Transformation, and Trust
© 2020 Sunshine Books, Inc

Vydala společnost Karen Pryor Clicker Training, Sunshine Books, Inc. 49 River Street
Waltham, MA USA 02453, www.clickertraining.com.

Všechna práva vyhrazena

Copyright © Ken Ramirez, 2020
Photos © Sunshine Books, Inc, Mgr. Lucia Drietomská (TaraWillow Photography), 2021
Cover Photo © Choose Positive, 2020
© Nakladatelství PLOT, 2021

ISBN 978-80-7428-395-6

Kapitola 5: Druhy bez hranic	117
Paměťhodná paměť: příběh delfinky jménem Zsa Zsa.....	118
Sobí hrátky.....	121
Vysoká cena ochrany přírody.....	124
Motýlí projekt	129
Trénink ve prospěch ochrany přírody	134
Kapitola 6: Jak učit trenéry a přitom je neodradit	143
Je to opravdu buď všechno, nebo nic?	144
Diferencovanější přístup k termínům „posilování“ a „trestání“	151
Recepty, pravidla a principy.....	157
Transformace dobrého trenéra ve skvělého trenéra: jak toho docílit....	160
Poučení pro trénink ze hry Pokémon Go.....	165
Poučení pro trénink z letního kina	169
Kapitola 7: Pozitivní principy u lidí	173
Pozitivní posilování u lidí: tady nejde o hierarchii!.....	174
Cesta k lepšímu vyučování: objevené sympozium chirurgů.....	178
Koně, motýli a chirurgové: tajemství tréninkových úspěchů.....	182
Pět klíčových principů pro práci se vzdornými klienty.....	184
Deset jedinečných a nečekaných ponaučení, která jsem získal při svých cestách po světě	187
Kapitola 8: Nečekané učení	195
Co se skrývá za podáním ruky?	196
Žádná láska na Vánoce?.....	198
Tulip přichází na ranč	202
Apačové jako „trenéři“ koní.....	205
Srdečné pozdravy z Ruska	201
Nečekaný prospěch z tréninku	212
Síla vztahů.....	217
Moje oblíbené knihy o tréninku a o chování	222
Poděkování.....	237
O autorovi.....	239

Úvod

Učení a chování mě fascinovalo dávno předtím, než jsem se stal trenérem. Díky tomu jsem začal zkoumat způsoby, jak pomocí tréninku zlepšovat život zvířat, a pustil jsem se do zkoumání podstaty tréninku. Postupem času jsem zjistil, že trénink, respektive výcvik je transformační proces jak pro žáka, tak pro učitele. Pro úspěšnost této transformace je zásadní rozvíjet důvěru mezi všemi zúčastněnými. Bez ní totiž žák nemá příležitost ke skutečné spolupráci a rozhodování. Jelikož při tréninku dochází ke sdílení zkušeností a důvěra, která se při něm rozvíjí, přispívá ke zvýšení dobré pohody, považuji ho za zásadní složku prvotřídní péče o zvířata.

Existují určité soubory pravidel, praktik, hledisek, nástrojů a technik, které jsou pro přínosný trénink zásadní. Podle mě je přínosný trénink nedílně spjatý s účinným uplatňováním pozitivního posilování. Ztělesňuje totiž ideály důvěry, volby a blaha, které umožňují promyšlenou péči o zvířata. Chtěl bych, aby tato sbírka mých textů pomohla druhým, aby se dokázali podívat na trénink zvířat právě touto optikou, okem trenéra.

Většina článků, esejů a příběhů v téhle knize byla napsána v letech 2015 až 2019 pro moji měsíční rubriku na webové stránce společnosti Karen Pryor Clicker Training. To, co je shromážděno v této knize, je odrazem mých více než čtyřicetiletých zkušeností s profesionálním tréninkem a dlouhodobé práce s nejrůznějšími druhy zvířat – doslova s tisíci druhů.

Moje cesta k tomu, abych jako trenér začal používat pozitivní posilování, byla nekonvenční. Jsem takzvaný „crossover“ trenér, tedy trenér, který při výcviku teprve postupně přešel na pozitivní motivaci. Zpočátku jsem se učil trénovat v jedné organizaci pro výcvik vodících psů, při kterém se běžně používaly tresty. Až později, když jsem nastoupil do svého prvního zaměstnání jako profesionální trenér v jednom zoologickém zařízení, jsem se seznámil s tréninkovým stylem soustředěným na pozitivní posilování.

S úžasem jsem zjišťoval, že velká exotická zvířata se dají cvičit bez trestů. V té rané fázi své kariéry jsem si naivně myslel, že s pomocí pozitivního

posilování se dají učit pouze exotická zvířata, zatímco výcvik domácích zvířat vyžaduje i použití trestů. V prvních dvou letech trenérské práce jsem měl to štěstí, že jsem mohl pracovat s kytovci, lachtany, primáty, velkými kočkovitými šelmami a mnoha druhy ptáků, plazů a ryb; celkem jsem trénoval několik desítek druhů. Dodnes si pamatuji, kdy jsem si uvědomil, že tréninkové nástroje fungují napříč různými druhy – bylo to, když jsem začal trénovat samce želvy obrovské, který se choval destruktivně. Pomáhal jsem vytvořit tréninkový plán, jehož cílem bylo nabídnout želvákovi alternativní činnost, která by zabránila nežádoucímu chování, a následně v něm zájem o tuto novou činnost posilovat.

Když jsem sledoval, jak tréninkový plán úspěšně funguje, vzpomněl jsem si na období, kdy jsem cvičil vodící psy, a napadlo mě, že toto přesměrování musí být možné i u psů. Třeba nakonec tresty u psů nejsou vůbec nutné! Říkal jsem si, že jsem hlupák, že mi to nedošlo dřív, ale člověk prostě neví, co neví. Zkušenosti s tolika různými druhy zvířat mě naučily přizpůsobovat se, vidět souvislosti a měnit způsoby používání nástrojů.

K dalšímu velkému skoku na mé nekonvenční cestě došlo, když jsem se brzy – až příliš brzy! – ve své profesní dráze ocitl ve vedoucí pozici. Během prvních let v této vedoucí funkci jsem se hodně učil z vlastních chyb, metodou pokusů a omylů. Svě chyby a nedostatečné znalosti jsem si velice jasně uvědomoval. Když jsem cestoval po celém světě a pracoval na jedinečných a exotických místech včetně Mexika, Japonska a Francouzské Polynésie, začal jsem se hlouběji zabývat vědeckým zkoumáním změny chování a různými strategiemi managementu. Tyto zkušenosti ze světa mi poskytly základnu pro učení a zkoumání nových strategií vyučování a pro práci napříč kulturami.

Když jsem se pak dostal do světoznámého zařízení Shedd Aquarium v Chicagu, pomáhal jsem tam sestavit nový tréninkový program a moje vůdčí a tréninkové dovednosti postupně dozrávaly. I když jsem neměl vyšší univerzitní titul, začal jsem přednášet v postgraduálním kurzu o tréninku zvířat na Western Illinois University a díky tomu jsem časem zveřejnil svou první knihu, *Animal Training: Successful Animal Management through Positive Reinforcement* (*Trénink zvířat: úspěšný management zvířat prostřednictvím pozitivního posilování*). Zkušenosti z Chicaga přede mnou otevřely obrovský nový svět tréninku. Stal jsem se konzultantem pro zoologickou oblast, tvořil jsem televizní program o tréninku a vystupoval v něm a vstoupil jsem i do

světa výcviku pracovních psů, včetně psů pro záchranářské a bezpečnostní složky, což byly oblasti, o kterých jsem toho ze začátku věděl jen málo. Kruh se uzavřel a já dnes zase pracuji s organizacemi pro výcvik vodících psů, ale teď jim pomáhám začleňovat do tréninkových programů pozitivní posilování.

V roce 2014, když Karen Pryorová začala uvažovat o odchodu do důchodu, zeptala se mě, jestli bych mohl místo ní začít dohlížet na vizi a posláním vzdělávání ve společnostech Karen Pryor Clicker Training a Karen Pryor Academy. Připadalo mi to jako ideální další krok, který mi umožní odvádět užitečnou práci a ovlivňovat péči o zvířata a výcvik zvířat po celém světě. V roce 2017 jsem se přestěhoval na svůj nový ranč ve státě Washington, kde jsem založil tréninkové středisko Karen Pryor National Training Center („Ranč“).

Moje nekonvenční profesní dráha mě přivedla do kontroverzní komunity trenérů pracovních psů, ve kterém dosud nebyly z výcviku odstraněny tresty, ale úsilí o jejich odstranění pokračuje. I nadále pomáhám zavádět trénink do zoologických zahrad, což je také kontroverzní téma, protože se ještě stále ozývají hlasy, že trénink je něco nepřírozeného, co patří do cirkusu. Žijeme v době, kdy se stále více hovoří o blahu zvířat, ale přitom divoká příroda je ve stále větším ohrožení a tréninku domácích zvířat chybí jednotné vedení. Mám jedinečnou pozici, takže mohu ovlivňovat postoj ke zvířatům na úrovni vlád, ochranu zvířat v přírodním prostředí a praktiky jednotlivých trenérů po celém světě. Eseje, články a příběhy v této knize odrážejí moje pohledy na tento jedinečný svět tréninku. Tyto příběhy jsou o tréninku jako transformačním procesu postaveném na důvěře. Doufám, že v nich najdete poučení a že budou užitečné i pro vaši vlastní trenérskou cestu.

Hodně štěstí při tréninku.

Důležitost a základní otázky tréninku

V prvním článku této kapitoly se zabývám důvody, proč je trénink důležitý; v dalších pak popisují základní tréninkové koncepty ze svého pohledu, myšlenky, které podle mých zkušeností nejsou konvenční nebo obecně přijímané. Články jsem nepsal pro začátečníky, ale pro profesionální trenéry, abych je přiměl podívat se na základní prvky novými očima. Filozofii vyjádřenou v článku Proč je trénink důležitý vlastně vysvětluji na začátku každé své přednášky nebo semináře a její myšlenky se prolínají i všemi ostatními články v této knize. Dále v ní najdete nejrozličnější příběhy, které pro mě byly poučné nebo objevné, jako například v této kapitole příběh pojmenovaný Trénink pod jiným názvem. V posledních desetiletích se komunita pozitivního posilování rozrůstá a osvojuje si nové způsoby pohledu na trénink, respektive výcvik. Když moje myšlenkové procesy a pohledy pronikají do běžného proudu myšlení, mám velkou radost. Pokud vás při čtení těchto článků napadne: „Přesně takhle trénuji“, tak jste pravděpodobně ještě stále v menšině. Proto prosím šířte tyto myšlenky dál a pomáhejte druhým dívat se na výcvik z pozitivního hlediska.

Proč je trénink důležitý.....	12
Šest nejčastěji přehlížených základů úspěšného tréninku.....	16
Něco vypůjčené, něco pravdivé: osm mých oblíbených výroků.....	20
Rozpoznání nových kritérií	24
Mylné představy o shapingu	27
Mnoho podob targetingu.....	30
Trénink pod jiným názvem	33
Základní chování: praktické hledisko	35

Proč je trénink důležitý

Vždycky, když učím v nějakém tréninkovém kurzu, zahajuji ho tím, že zopakuji svou tréninkovou filozofii a připomenu, proč je důležité uvědomit si, jaké jsou hlavní důvody pro učení zvířat a pro používání pozitivního posilování. Tyto myšlenky předkládám v úvodu každé nové konzultace. Dřív mě překvapovala reakce některých mých profesionálních klientů, kteří se ohrazovali proti mému stanovisku a otevřeně se mnou nesouhlasili. Ale dnes už chápu, proč se zdráhají přijmout můj filozofický postoj, a s potěšením pracuji na tom, abych je získal pro svůj způsob uvažování. Přitom začínám svým standardním úvodem do tréninku, který má tyto klíčové body:

Trénink = učení

Většinu lekcí začínám tím, že definuji trénink jediným slovem: učení. Učíme zvířata, jak mají žít v našem světě, ať je to pes u nás doma, lev v zoologické zahradě nebo osel na pastvě. Učení je přirozený proces. Zvířata se neustále učí, ať s naším přispěním, či bez něj, a naším cílem je usnadnit jim učení a pomoci jim, aby se orientovala v životě mezi námi. Tato definice možná není formálně přesná, ale podle mého názoru je praktická. Učení je sdílený proces, a pokud máme být úspěšní, musí se žáci tohoto procesu ochotně účastnit.

Trénink není luxus

Podle mého názoru je základ profesionálního tréninkového programu tvořen čtyřmi úhelnými kameny. Pokud vám kterýkoli z těchto prvků chybí, tak máte celý program vystavený na vratkých základech. Ty čtyři úhelné kameny, bez přesně stanoveného pořadí, jsou:

- Program zdravotní péče: Musíme mít dobré vztahy s veterináři. Zdraví zvířete je vždy hlavní prioritou, takže bez vynikajícího programu zdravotní péče se nikam nedostaneme.
- Program výživy: Významnou součástí zachování zdraví zvířete je zajištění vhodné výživy včetně správné volby potravy a vitaminů.
- Program životního prostředí: Jelikož zvířata jsou přímo ovlivňována

svým prostředím, musíme se postarat o zohlednění a utváření klimatu, terénu, vybavení a sociální struktury tak, aby to bylo v jejich nejlepším zájmu.

- Program chování: Součástí každého profesionálního programu péče o zvířata by měla být složka tréninku a enrichmentu (obohacení prostředí). Tato složka tréninku a enrichmentu bývá bohužel často považována za pouhý doplněk, za něco, čím se budou opatrovatelé zabývat, až když budou mít čas. Jedním z důvodů, proč jen ve Spojených státech končí každoročně miliony domácích mazlíčků v eutanazii, je to, že majitelé si je adoptují, aniž by si uvědomili, jak důležité je postarat se o jejich dobré vychování. Překvapuje mě, že některé zoologické zahrady ještě stále nemají oficiální tréninkový program ani pracovníka, který by měl na starost trénink a enrichment. Naštěstí se už tato situace mění. Trénink by neměl být považován za luxus; je to klíčová složka kvalitní péče o zvíře.

Hlavní důvody tréninku

Důležité je uvědomit si, jaké jsou hlavní důvody, proč trénujeme zvířata. Já je rozděluji na primární a sekundární důvody. Primárním neboli hlavním důvodem tréninku je cokoli, co přináší přímý prospěch konkrétnímu zvířeti, které mám před sebou – nikoli živočišnému druhu, nikoli lidstvu, ale zvířeti, o které se právě teď starám! Všechny tři hlavní důvody tréninku, které jsou zde uvedeny, přispívají k blahu zvířete a zajišťují, aby jeho potřeby stály na prvním místě.

- Tělesný pohyb: Bez ohledu na to, kde zvíře žije – na dvorku, na pastvě nebo ve výběhu v zoo –, mu většinou tento prostor nezajistí dostatek potřebného pohybu a cvičení. V přírodě se zvířata pohybují, především když hledají potravu, unikají před predátory nebo dělají jiné věci, o které se ovšem u našich zvířat staráme my. Proto u nás mohou snadno zlenivět, málo se pohybují a ztrácejí dobrou kondici. A právě trénink zvířatům zajistí dostatečný zdravý pohyb.
- Duševní stimulace: Zvířata, o která se staráme, si také nemusí dělat starosti s tím, jestli najdou něco k snědku, uniknou před predátory nebo najdou místo s vhodnou teplotou, protože i o tyto potřeby se jim staráme my. Když ovšem zvíře nemá co dělat, tak se snadno začne nudit.

Proto u mnoha zvířat nacházíme nežádoucí chování; prostě hledají něco, čím by se zaměstnala. Trénink a enrichment jim zajistí činnosti, které stimulují mozek, pamlskové hlavolamy je přinutí přemýšlet a hledat a různá cvičení je přimějí běhat, skákat, plavat, létat nebo si hrát. Trénink nám tedy umožní stimulovat mozek zvířat produktivním způsobem.

- Kooperativní chování: Díky tréninku také můžeme naučit zvířata, aby s námi spolupracovala, když o ně pečujeme. Zvíře můžeme naučit chodit na vodítku, vstoupit na požádání do kotce, podat nám tlapku, abychom mu mohli ostříhat dráčky, otevřít tlamu, abychom mu mohli vyčistit zuby, a spoustu dalších kooperativních úkonů. Takovýto trénink usnadní lékařskou péči a všem zúčastněným zredukuje stres související s veterinárním vyšetřením.

Vedlejší důvody tréninku

Trénování zvířat má i mnoho dalších důvodů, ale ty už jsou většinou sekundární neboli vedlejší. Patří k nim vzdělávání, ochrana přírody, výzkum, zábava, sport, práce, a tento seznam by mohl pokračovat. U těchto úvah mě jednou přerušil ředitel jedné zoologické zahrady: „Kene, já bych i vzdělávání, ochranu přírody a výzkum přiřadil k hlavním důvodům tréninku.“

„Ne,“ odpověděl jsem, „to jsou sice hlavní důvody existence vaší zoo, ale nejsou to hlavní důvody, proč já dělám svou práci.“ Pak jsem vysvětlil, že i když vzdělávání a ochrana přírody jsou ušlechtilé cíle, které podporuji i já, tak by přesto neměly mít přednost před blahem zvířete. Pokud jsou tyto cíle považovány za hlavní důvody tréninku, mohou se totiž trenéři nechat svést k tomu, že se ve jménu vzdělávání nebo ochrany přírody snaží dotlačit zvíře příliš daleko. To je podle mě nepřijatelné. Tím, že blaho zvířete postavíme nad všechny ostatní zoologické cíle, zajistíme, že bude hlavní prioritou péče o něj. Podporuji roli zoologických zahrad a akvárií ve vzdělávání a v přínosu k výzkumným cílům a snahám o ochranu přírody. Jsou to důležité cíle, ale při tréninku musí mít přednost primární potřeby zvířete. To ten ředitel zoo nemohl popřít, a tak mi dovolil pokračovat v konzultaci.

Častý kámen úrazu

Výše uvedený případ byl asi první, kdy někdo zpochybnil moji prioritizaci výcvikových cílů, ale rozhodně nebyl poslední. Když jsem začal bezpečnostním složkám pomáhat lépe využívat nástroje pro pozitivní posilování, rozví-

jela se postupně velmi úspěšná spolupráce. Během jedné konzultace u státní jednotky K-9, když jsem shrnoval pojednání o vedlejších důvodech výcviku, mě ovšem najednou přerušil seržant, který měl výcvik na starost. „Pane Ramirezi, můžeme si dát krátkou přestávku?“ Šli jsme spolu do jeho kanceláře a tam na mě vyštěkl: „Nemůžete vykládat mým důstojníkům, že práce je vedlejší důvod výcviku! Vždyť je to ten *jediný* důvod, proč trénujeme!“

„Chápu, že práce je pro vaši jednotku tím hlavním důvodem, proč máte psy, ale nemůže to být hlavním důvodem tréninku, rozhodně ne, když při něm konzultuji já,“ odpověděl jsem. Viděl jsem na něm, že se mu moje odpověď moc nelíbí, tak jsem mu nabídl řešení: „Nemusíte mě zaměstnávat jako konzultanta. Můžu se sbalit a jet domů.“

„Ne!“ opáčil rychle seržant. „My chceme, abyste nám konzultoval!“

„Ale proč?“ zeptal jsem se.

Dotčeným tónem mi vysvětlil: „Protože ostatní bezpečnostní agentury, se kterými pracujete, mají tak pozoruhodné úspěchy!“

Na to jsem nemohl než pokrčit rameny a chápavě pokývat hlavou.

Důkazem jsou výsledky

Pevně věřím, že když stavíme potřeby zvířete na první místo, přispívá to k úspěšnosti tréninku. Když si trenéři stanoví jako prioritu pracovní úkoly nebo jiné externí tréninkové cíle, tak na zvíře často příliš usilovně tlačí a kladou na něj nerealistické požadavky. Když naopak postavíme na první místo potřeby zvířete a používáme k dosahování tréninkových cílů pozitivní posilování, je výsledkem zdravé a šťastné zvíře. Takové zvíře je pak obvykle celé dychtivé do práce a v konečném výsledku odvádí výjimečné výkony. Místo zvířete, které nutíte do práce, máte zvíře, které je nadšené z toho, že si hraje. Z hlediska bezpečnostních složek to možná je vážná práce, ale pokud se přitom zvíře baví a hraje svou oblíbenou hru, je výsledkem výjimečná pracovní etika. Důkazem je zlepšení výsledků u mnoha programů pro pracovní psy, které tuto filozofii přijaly za svou.

Vím, že tato filozofická základna pro trénink není univerzální, ale je to moje tréninková etika. Vím, že etika každého jednotlivce se bude lišit, a neočekávám, že by si každý osvojil tu moji. Chci jen, aby lidé pochopili, proč přistupuji k tréninku tímto způsobem: přináší totiž vynikající výsledky a současně klade na první místo potřeby zvířat.

Šest nejčastěji přehlížených základů úspěšného tréninku

Jako konzultant dostávám za úkol, abych posuzoval tréninkové lekce, hodnotil návrhy programů a pomáhal řešit problémy. Každý klient mi předkládá jedinečné výzvy, ať poskytnu pomoc soukromé osobě, organizaci pro výcvik pracovních psů nebo tréninkovému programu zoologické zahrady, ale moje doporučení pro zlepšení bývají stejná. Když hodnotím studenty na Ranči nebo se snažím zlepšit svůj vlastní trénink, opakovaně se vracívám k těmto důležitým bodům.

1. Udržujte adekvátní frekvenci posilování.

Vysoká frekvence posilování může napravit mnoho problémů a rychle zlepšit výkon zvířete. Když jsou klienti v posilování skoupí, bývají jejich zvířata zmatená nebo frustrovaná. Někdy trenéři používají méně posilovačů, protože si chtějí ušetřit pamlsky na pozdější trénink, a někdy jsou přesvědčení, že zkušená zvířata už neustále posilování nepotřebují. Když se ale při tréninku přestane dařit, bývá frekvence posilování jednou z prvních věcí, na kterou se zaměřím. Chápu potřebu a touhu zredukovat závislost na pamlskách, ale pak se musí trenéři usilovně snažit vyvíjet alternativní posilovače. Při soustředěném a cílevědomém úsilí mohou používat i nejruznější jiné posilovače než pamlsky; když s nimi ovšem začnou, musí je neustále sledovat a pečlivě vyhodnocovat, aby měli jistotu, že jsou stále účinné.

2. Snažte se, aby byl trénink zábavný.

Někdy se stává, že se trenéři natolik zaměří na konečné úspěšné výsledky svého „důležitého“ tréninku, že začnou na zvíře bezděky vyvíjet příliš velký tlak. I když trénink sleduje vážný cíl, jakým je například natrénovat delfína, aby si nechal odebrat krev, naučit vodícího psa, aby se vyhýbal překážkám, nebo natrénovat vojenského psa, aby hledal výbušniny, měl by se trenér snažit, aby trénink zvíře bavil. Trénování by mělo být zajímavé, poutavé a posilující. Těžší pokusy nebo delší práci je třeba proložit kratšími a lehčími úkoly, za které zvíře snadno získá posilovač.

Pravidelně se setkávám s trenéry, kteří v tréninku nevidí potěšení, ale jen starost o splnění důležitého úkolu, a své napětí pak přenášejí na zvířata. Ať je tréninkový úkol jakkoli vážný nebo důležitý, tak když se postaráte o to, aby zvíře bavil, napomůžete mu, aby se uvolnilo, a díky tomu pak bude úspěšnější.

3. Obohatte zvířeti běžné prostředí a vyplňte mu duševní prázdnotu.

Zvířata se učí pořád, nejen když máme v ruce pamlsky a klikr. Často věnujeme tak velkou pozornost tomu, co se děje během tréninku, že zapomínáme na to, co zvíře dělá v době mimo trénink. Trénink tvoří zvířeti jen malou část dne. Úkolem trenéra je zajistit, aby i zbytek tohoto dne byl uspořádaný tak, aby zvířeti obohacoval život. Hračky, pamlskové hlavolamy, schovávání krmení na zajímavá místa, vhodná sociální struktura, příležitosti k odpočinku, možnost tělesného pohybu a místo, které mu zajistí pohodlí a ochrání ho před povětrnostními vlivy, to je jen několik důležitých věcí, o které se musíme postarat, abychom zvířeti vytvořili bezpečné a obohacující prostředí. Pokud je trénink jedinou stimulující částí dne, tak se může stát, že se bude zvíře většinu dne nudit, a to může mít obrovský dopad na jeho blaho – a v důsledku toho mohou vzniknout nejruznější problémy s chováním a zdravím, kterým se dá ovšem předejít. Doporučuji trenérům, aby se pečlivě zamýšleli nad každým aspektem celého dne zvířete a aby mu ho utvářeli tak, aby splnili jeho duševní i sociální potřeby. Díky tomu budou mít zdravější a dychtivější zvíře, se kterým se jim bude lépe trénovat, a navíc celkově zvýší jeho blaho.

4. Trénujte základní chování jako podklad pro úspěch.

Než začnete trénovat složitá chování, zkontrolujte si, zda má zvíře solidní podklad vybudovaný z dobře zvládnutých a pravidelně procvičovaných základních chování. Tato chování se mohou u jednotlivých zvířat i programů lišit; může k nim patřit například návrat na základnu, targeting, setrvání na místě/čekání, přivolání, následování, přinášení, zvednutí, puštění, vytlačení, vytažení, přiblížení, couvání, otočení a mnoho dalších.

Trénování dobře zvládnutých základních chování je užitečné z několika důvodů. Tento trénink totiž:

- Vybaví zvíře dovednostmi potřebnými k rychlému učení nových a složitějších chování
- Pomůže zvířeti, aby se naučilo používat nové prostředky enrichmentu a snáze řešit pamlskové hlavolamy
- Umožní trenérovi zpestřit trénink tím, že proloží dlouhou, obtížnou nebo jinak nesnadnou lekci snadnými základními cviky
- Dovolí trenérovi upravovat a vyladovat chování zavedením zvířete do správné pozice nebo tvarováním jeho pohybů. Například když už zvíře zná pokyn pro couvání a pokyn k tomu, aby se něčeho dotklo bokem, může ho trenér rychle naučit novou pozici potřebnou pro lékařské vyšetření, zatímco jinak by nácvik mohl trvat dlouho.

Nová základní chování se dají snadno natrénovat a rychle rozšíří repertoár zvířete. Tato chování pak tvoří podklad pro další chování. Když je zvíře má ve svém repertoáru, může to zvýšit úspěšnost tréninku.

5. Naučte se číst emocionální řeč těla zvířete.

Je doslova zásadní, aby trenér dokázal číst řeč těla zvířete a byl schopný reagovat na to, co zvíře prožívá. I když se může zdát, že je tato zásada nasnadě, překvapuje mě, jak často někteří trenéři buď nevědí, jak si vykládat reakce zvířete, nebo si prostě nevšímají toho, co jim zvíře dává jasně najevo (viz *Tygrčí důvěra*, s. 70). Naučit se číst signály, které zvíře vysílá, a reagovat na ně, je velmi důležité pro získání jeho důvěry a pro úspěšnost trenérské práce. Trenér by například měl dát pokyn teprve ve chvíli, kdy mu zvíře signalizuje, že dává pozor a že je připravené pracovat. Trenér by měl být schopný poznat, kdy je zvíře napjaté nebo uvolněné, váhavé nebo dychtivé, vzrušené nebo nervózní, a tato informace by měla formovat rozhodování trenéra o dalších krocích při konkrétním tréninku. Zkušenosti trenéři tuto pravdu už většinou objevili někdy v průběhu své kariéry. Pro začínající trenéry by mělo pochopení řeči těla zvířete představovat jednu z prvních věcí, kterou se naučí, protože je to jeden z nejzásadnějších klíčů k tomu, aby zvířeti zajistili výjimečnou péči.

6. Komunikujte se zúčastněnými lidmi.

Je pochopitelné, že trenéři zaměřují pozornost na potřeby zvířete, takže někdy příliš nepřemýšlejí o tom, jakou roli hraje v celé rovnici člověk. Být úspěšným trenérem zvířat ovšem také znamená pracovat s lidmi, napří-

klad se spolupracovníky, klienty a členy rodiny. Dobré tréninkové týmy si stanoví jasné cíle tréninku, dohodnou si kritéria, implementují shodné protokoly a průběžně spolu komunikují. Když nejsou zavedené komunikační systémy a trenéři nebo členové rodiny spolu o tréninkových cílech, pokrocích nebo nezdarech nemluví, tak tým v konečném důsledku trpí zvíře. Pokud trenéři nesdílejí společné požadavky na chování zvířete, jasná kritéria, shodné pokyny a shodné interakce, může zvíře dostávat konfliktní informace a trénink ho pak mate a frustruje. Navíc platí, že vedoucí pracovníci, konzultanti a učitelé mohou mít úspěchy u zaměstnanců, klientů a studentů, pouze když dovedou dobře komunikovat. Jasná komunikace napomáhá k rozvíjení důvěry mezi lidskými členy tréninkového týmu a to pak přináší prospěch všem včetně zvířete.

Zvíře na prvním místě

Určitě existuje daleko víc aspektů úspěšného tréninku než ty, které jsem tu uvedl. Těchto šest principů jsem však zvolil proto, že jsou nejběžnější. Když jsem přizván jako konzultant, tak se většinou mohu spolehnout na to, že je zanedbán nebo opomenut právě některý z nich nebo dokonce několik.

Jsem pevně přesvědčený, že potřeby zvířete by vždycky měly stát na prvním místě. Když trenér zlepší trénink a uplatní výše uvedené principy, bude i život zvířete lepší. Doufám, že pro vás tento seznam bude užitečný a že některý nápad nebo tip zefektivní i váš trénink.

Něco vypůjčené, něco pravdivé: osm mých oblíbených výroků

Mezi lidmi, kteří se pohybují kolem tréninku, existuje spousta pořekadel, rčení a oblíbených výroků. Já se jim snažím vyhýbat, protože mohou být zjednodušující, zprofanované, nebo si je někteří trenéři osvojují bez přemýšlení. Když jsem ale uvažoval nad svými lekcemi na Ranči a nad různými semináři, zjistil jsem, že přece jenom existuje pár výroků, které svým studentům pravidelně říkám. Podivil jsem se, proč se mi zrovna tyhle výroky tak zasekly do paměti, a napadlo mě, že bych měl vysvětlit, proč je při výuce považuji za tak užitečné. Výroky obvykle necituji doslova, ale vždycky se zmíním o trenérovi, od něhož jsem daný koncept převzal. Tady jsou některé z mých oblíbených výroků:

1. „Chtěla bych se svěřit se svými předsudky“ – Kathy Sdao

Od Kathy jsem tohle slyšel na úvod jedné z jejích prvních přednášek, které jsem viděl. Vysvětlovala, že i když se ze všech sil snaží být objektivní a faktická, uvědomuje si, že do svých přednášek vnáší předsudky ze svých vlastních zkušeností a z dosavadní praxe. Pak tyto předsudky popsala. Já nyní používám podobný přístup, protože si myslím, že pro posluchače je užitečné vědět, že nemohu jinak než dívat se na dané téma skrz filtr svých vlastních zkušeností. Když se na začátku přednášky zmíním o své dosavadní praxi a filozofii, pomůže to studentům lépe chápat mé stanovisko.

2. „Trénování je mechanická dovednost“ – Bob Bailey

Tohle tvrzení mě dřív rozčilovalo, protože jsem měl pocit, že znevažuje význam dovedností, které si jako trenéři rozvíjíme. Když jsem postupně získával zkušenosti a sám jsem začal učit mladé trenéry, tak jsem si ale uvědomil, jak je postřeh Boba Baileye cenný. Dobrý trénink je totiž z velké části založen na přesném používání klikru, podávání pamlsků a pozorovacích dovednostech. Když jsou tyto dovednosti uplatňovány pravidelně, pečlivě a přesně, zautomatizují se a umožní trenérům soustředit se na jiné aspekty trénovaného chování. Získávání počátečních dovedností přirovnávám k tomu, jak jsem se cítil, když jsem se kdysi

začal učit řídit auto; zpočátku jsem se musel plně soustředit na to, abych se držel ve svém jízdním pruhu a rychle reagoval na brzdová světla vozu před sebou, ale díky zkušenostem se pro mě tyto mechanické dovednosti staly druhou přirozeností a umožnily mi soustředit se na jiné aspekty řízení, například na orientaci v provozu. Dnes věnuji mechanickým dovednostem u nových trenérů spoustu času a oceňuji moudrost obsaženou v Bobově tvrzení.

3. „Zvířata jsou ta snadnější část“ – Bob Bailey

Tenhle výrok slyším dost často, když se trenéři baví o tom, jak obtížná může být práce s klienty. Sice souhlasím s tím, že „lidská část“ bývá často obtížnější než „zvířecí část“, ale pro úspěch tréninku jsou zásadní obě a k oběma patří podobné tréninkové dovednosti. Raději příliš nehlobám nad tím, „co je na klientovi špatného“, ale spíše přemýšlím, jak ho dostat na takovou úroveň zběhlosti a porozumění, jakou potřebuje k tomu, aby se mu dařilo. Někteří z těch nejlepších trenérů, jaké znám, nemají úspěchy jako konzultanti, protože nedovedou dostatečně dobře jednat s lidmi; jsem přesvědčený, že když učíme lidi, jak mají trénovat, měli bychom používat pozitivní posilování v první řadě na ně.

4. „Zbavte mě té nálepky“ – Susan Friedmanová

Susan nás nabádá, abychom si dávali pozor na nálepky, které dáváme zvířatům: ten je bázlivý, ta je frustrovaná, ten je temperamentní. Tato myšlenka vyjadřuje podstatu toho, co bychom měli dělat, když jako trenéři řešíme problémy. Až příliš často totiž nějaké chování opatříme určitou nálepkou a předpokládáme, že vysvětluje dané chování nebo příčinu problému. Susanin výrok nás upozorňuje, že bychom měli udělat něco víc než například jen označit nějaké zvíře za „agresivní“; raději bychom měli popsat, jak jeho chování vypadá. Existují nějaké údaje o častosti, kontextu, následcích a jiných faktorech, které by nám mohly pomoci efektivněji trénovat? Na používání termínů jako „agresivní“ nebo „hravý“ není nic špatného, ale nesmíme přitom zapomínat, že jsou to jen pohodlné nálepky a že pokud chceme určité chování úspěšně změnit, musíme popsat chování i jeho kontext.

5. „Jediná věc, na které se dva trenéři shodnou, je, co dělá třetí trenér špatně“ – Steve White

Když Steve tohle řekne, tak vždycky vyvolá smích. Humornost tohoto tvrzení ovšem spočívá v tom, že je velmi pravdivé. Posuzovat a kritizovat se navzájem, to totiž my trenéři umíme velmi dobře. Já v tomto výroku spatřuji výzvu k akci: musíme otevřeněji a ochotněji přistupovat k trenérům, kteří trénují jinak než my. Naše trenérské komunity jsou totiž názorově stále uzavřenější a stále méně ochotné přijímat myšlenky zvenčí. Když k sobě ale budeme přistupovat s laskavostí a pochopením a budeme používat pozitivní posilování i při vzájemném jednání, bude se nám lépe dařit šířit strategie pozitivního posilování, čímž v konečném důsledku pomůžeme i zvířatům, o která se staráme.

6. „Je to jenom chování“ – Karen Pryorová

Zažil jsem, jak Karen povzbuzovala zkušené trenéry, kteří řešili složité problémy s chováním, takto: „Je to jenom chování, a vy přece víte, jak tvarovat chování!“ To neznamená, že by se snažila snižovat závažnost daného problému. Jen trenérům připomínala, že i když je problém sebezávažnější, tak když se vrátí k základům, budou snáze hledat řešení i na tu nejobtížnější situaci. Na tenhle výrok si vzpomenu pokaždé, když jako konzultant přijmu složitý úkol, který mi nedá spát; připomenu si, že se mám podívat na prostředí (předcházející situace a následky) a rozložit si celý problém na ty nejmenší složky. Když si připomenu, že je to jenom chování, tak už problém zdaleka nevypadá tak neřešitelně.

7. „Krysa má vždycky pravdu“ – B. F. Skinner

Slavná věta B. F. Skinnera a její obdoby – „Zvíře má vždycky pravdu“, „Pes se nikdy neplete“ a podobně – nám připomínají, že zvířata se chovají určitým způsobem na základě dosavadních zkušeností získaných v určitých situacích. Pokud chcete změnit chování zvířete, musíte změnit to, co děláte vy. Trenér musí přijmout odpovědnost za docílení určitého chování u zvířete. Při práci s detekcí pachů používáme doplňkovou myšlenku: „Důvěřuj svému psovi.“ Když už jste v terénu, tak pokud jste psa dobře vytrénovali a on vám označí, že něco našel, věřte mu!

8. „Trénink není luxus“ – Ken Ramirez

Dovolte mi uvést zde i jeden z mých vlastních výroků, které používám při každé své lekci a semináři: Trénink by neměl být považován za luxus, nýbrž měla by to být klíčová složka jakéhokoli kvalitního programu péče o zvíře. Management chování, jehož součástí je i trénink a enrichment, by měl být základním kamenem dobré péče o zvíře spolu s veterinární péčí, výživou, přiměřeným prostředím a vhodnou sociální strukturou. V mnoha programech péče o zvířata představuje trénink jen jakýsi doplněk, něco, co se dělá, až když je na to čas. Jedním z mých trvalých životních poslání je zvyšování povědomí o významu tréninku v mysli veřejnosti i v mysli odborníků na péči o zvířata.

Jsem si jistý, že existují i jiné výroky, které čas od času používám, ale tyhle jsou pro moji výuku nejrelevantnější a nejužitečnější. Jsem vděčný té spoustě trenérů za to, že jsou i nadále mými učiteli a poskytují mi cenné mentální modely.

Foto Lucia Drietomská (TaraWillow Photography)

Rozpoznání nových kritérií

Ve svých původních *Deseti zákonech shapingu* nabádala Karen Pryorová trenéry, aby zmírnili stará kritéria, když zavádějí nová. Trenéři si ovšem někdy neuvědomí, že jsou kritéria nová, a to je jeden z důvodů, proč Karen upravila znění svých „zákonů“ do aktualizované verze z roku 2014, kterou nazvala *Moderní principy shapingu* (viz následující stranu). Její upravené znění doporučuje trenérům, aby „zmírnili stará kritéria, když se něco mění“. Možná to vypadá jen jako drobná a bezvýznamná změna, ale podle mého názoru to méně zkušeným trenérům pomůže, aby si uvědomili nutnost snížení kritérií v širších souvislostech. Chtěl bych se teď na toto jednoduché pravidlo podívat podrobněji, protože sám také trenérům často doporučuji, aby snížili kritéria.

Například...

Trenér zavede psa do nové místnosti v domě a očekává od něj dokonale provedené chování, i když ho od něj v této místnosti ještě nikdy nepožadoval. Upozorňuji, že teď se změnila kritéria, pro psa je něco jinak, a proto by bylo užitečné kritéria snížit. Zkušená zvířata se naučí zobecňovat a díky zkušenostem budou možná časem schopná odvádět dobré výkony odpovídající původním kritériím v jakékoli situaci. Ale pokud se to nestane, doporučuji vám, abyste psovi pečlivě naslouchali; určitě vám naznačí, že je něco jinak.

S podobným problémem se setkáme, když budeme od zvířete poprvé požadovat, aby se o svého trenéra podělilo s jiným zvířetem. I když každé zvíře zvlášť odvádí dokonalé výkony a i když se navzájem dobře znají, tak pokud je pro ně práce v páru nová, je to nové kritérium. Společná práce představuje pro obě zvířata významnou změnu. Trenéra by nemělo překvapit, když se některé dobře natrénované chování za takových okolností zhorší.

I to, co vypadá jako bezvýznamná změna – nová rostlina v rohu, nový nátěr na stěnách, přestavěný nábytek, práce ve dvě hodiny ráno nebo nový druh pamlsku –, může mít na chování svůj dopad. Buďte tolerantní, když vám zvíře dá najevo, že mu nějaká změna nesedí.

Doufám, že tyto příklady napomohou trenérům, aby dokázali rozpoznat „nová kritéria“ v širším rozsahu. Když se do té doby spolehlivě chová-

ní začne zhoršovat, tak to obvykle znamená, že je v prostředí něco jinak. Trenéři by v ideálním případě měli rozpoznat, že je něco jinak, a měli by být připraveni upravit kritéria, ještě než se zvířeti přestane dařit.

Moderní principy shapingu

Karen Pryorová

1. *Budte dobře přichystaní, ještě než začnete.* Buďte připraveni kliknout/odměnit, jakmile začne tréninková lekce. Když tvarujete nové chování, buďte připraveni zachytit u zvířete už první drobný náznak směřující k cílovému chování. To platí obzvlášť v případech, kdy pracujete s pomůckou, například s targetovou hůlkou nebo koberečkem na zemi.
2. *Zajišťujte úspěch na každém kroku.* Rozčleňte chování na tak malé kousky, aby měl žák vždycky reálnou šanci získat posilovač.
3. *V jednom okamžiku trénujte vždy jen jedno kritérium.* Tvarování dvou kritérií nebo aspektů chování současně může být velmi matoucí. Jedno kliknutí by nemělo označovat dvě různá kritéria.
4. *Když se něco mění, zmírněte kritéria.* Když zavádíte nové kritérium nebo aspekt určité dovednosti, zmírněte dočasně stará kritéria dovedností, které jsou již zvládnuté.
5. *Pokud se zavřou jedny dveře, najděte si jiné.* Pokud nějaký shapingový postup nepřináší žádné pokroky, zkuste to jinak.
6. *Dbejte na to, aby byly tréninkové lekce nepřerušované.* Během celé lekce by zvíře mělo být nepřetržitě zapojené do procesu učení. Mělo by pracovat celou dobu, s výjimkou okamžiků, kdy konzumuje/užívá si svůj posilovač. To také znamená, že musíte udržovat vysokou frekvenci posilování.
7. *V případě potřeby se vraťte zpátky do školky.* Pokud se nějaké chování zhorší, rychle se vraťte k poslednímu úspěšnému přiblížení a jednou nebo dvakrát si ho zopakujte, aby zvíře mohlo snadno získat pár posilovačů.
8. *Soustředte stále pozornost na svého žáka.* Když bezdůvodně přerušíte trénink tím, že zvednete telefon, s někým si začnete povídat nebo dělat něco jiného, co může počkat, často to způsobí, že žák ztratí tempo a je frustrovaný z toho, že mu chybí informace. Pokud si potřebujete udělat přestávku, dejte zvířeti „dárek na rozloučenou“, třeba hrst pamlsků.

9. *Budte vždy o krok napřed před svým žákem.* Budte připraveni v shapin-govém plánu „poskočit dopředu“, pokud žák udělá náhlý velký pokrok.
10. *Trénink ukončete, dokud máte dobré výsledky.* Každý trénink ukončete něčím, co je pro žáka posilující. Pokud je to možné, zakončete lekci spolehlivou reakcí, ale v každém případě se snažte končit, dokud ještě žák dychtivě očekává pokračování.

Foto Lucia Drietomská (TaraWillow Photography)

Mylné představy o shapingu

V roce 1999 Paul Chance definoval shaping jako „používání postupných aproximací (přiblížení) za účelem dosažení cílového chování“. V roce 2017 David Pierce a Carl Cheney použili téměř totožnou definici, do které doplnili pouze to, že součástí shapingu je používání „selektivního posilování“. Na základě těchto definic většina z nás používá shaping při každém tréninku. Ovšem trenéři mají dosud o shapingu mylné představy a já je u svých studentů a klientů musím často uvádět na pravou míru. Tady je pět nejčastějších mylných představ.

Mylná představa 1: Targeting není formou shapingu.

Tohle je jedna z nejčastějších mylných představ, se kterou se setkávám. Když použijete target nebo jakýkoli jiný typ pobídky, tak přesto stále používáte postupné přiblížování a selektivní posilování za účelem dosažení cílového chování. Trénování s targetem je shaping, lépe řečeno „shaping s pobídkou“.

Mylná představa 2: Shaping a free shaping jsou jedno a totéž.

Termín „free shaping“ neboli volné tvarování ve vědecké literatuře nenajdeme. Jedná se o relativně nový termín, který označuje ten typ shapingu, při kterém trenér nepoužívá žádné záměrné pobízení a nijak vědomě se nesnaží upravit učební prostředí s cílem zvýšit pravděpodobnost žádoucího chování. Místo toho zachycuje drobné pohyby, které zvíře nabízí, a tak postupně zajišťuje přiblížování k žádoucímu cíli. Mnozí lidé považují free shaping za totéž co „shaping“, a proto si myslí, že jakákoli úprava prostředí už není „pravý shaping“. Tento pohled může pocházet od Skinnerovy původní práce se zvířaty v operantním boxu, kde neprobíhala žádná zjevná interakce trenéra se zvířetem. Přesvědčení, že má-li být shaping „pravý“, musí probíhat bez jakýchkoli pobídek, je příčinou velkých nedorozumění.

Mylná představa 3: Free shaping nepoužívá k dosažení výsledků uspořádání prostředí.

Každé chování je ovlivněno prostředím. I když trenér neudělá nic vědomě, bude mít prostředí vliv na učení zvířete. Už to, že trenér zavede psa do místnosti, zavře dveře a sedne si vedle něj se sáčkem plným pamlsků,

znamená, že používá určité uspořádání prostředí. Navíc úprava prostředí může podstatným způsobem dopomoci zvířeti k úspěchu a je známkou promyšleného tréninku. Když například mezi sebe a zvíře umístíte hračku nebo pomůcku, můžete tím zvíře povzbudit k interakci s ní; a to je dobrý způsob, jak zahájit lekci free shapingu.

Mylná představa 4: Free shaping je lepší způsob trénování.

Já free shaping nepovažuji za lepší způsob trénování. Free shaping je obtížně zvládnutelná dovednost, obzvláště pro začínající trenéry, kteří mohou u zvířete snadno vyvolat frustraci. Profesionální trenéři musí vědět, jak provádět free shaping, ale měli by dát přednost té technice, která zvířeti nejlépe zajistí úspěch.

Někteří trenéři raději trénují bez pobídek, aby zvíře samo přišlo na nějaké chování a nebylo závislé na signálech z vnějšího prostředí. Ale zvíře bude během tréninku signály z prostředí beztak vnímat. Proto mají někteří psi potíže, když mají určité chování přenést na nové místo nebo do nové situace; signály z nového prostředí totiž nebyly součástí původního tréninku. I když se na prostředí ze začátku nesoustředíte, stejně přijde čas, kdy se na něj budete muset soustředit.

Ať trenér používá zachycení, targeting, navádění, tvarování nebo free shaping, má každá technika své výhody a nevýhody. Zkušený trenéři vědí, jak a kdy kterou z nich použít.

Mylná představa 5: Kombinovat free shaping s jinými technikami je nesprávné.

Na kombinování technik není nic špatného. Lidé si myslí, že určité techniky se musí používat ve své „nejčistší“ formě, protože některé profesionální školy a programy pro trénink psů, včetně Profesionálního programu pro trenéry psů v Karen Pryor Academy, požadují, aby se studenti naučili, jak tvarovat chování s minimálním pobízením nebo zcela bez pobízení. Tyto profesionální programy pro trénink psů učí studenty používat všechny dostupné tréninkové nástroje a zaměřují se na každý nástroj zvlášť, aby ho student dokázal správně používat, až ho bude potřebovat. Basketbalový trenér může od sportovce požadovat, aby si cvičil přihrávky, driblování a střelbu v určitých segmentech tréninku, ale nedělá to proto, aby sportovec při zápasu používal pouze jeden z těchto nástrojů, ale proto, že mu to pomůže,

aby si před samotným zápasem každou jednotlivou dovednost důkladně osvojil. Stejně tak by si měl trenér procvičovat a osvojovat různé jednotlivé techniky, aby byl při samotné práci se zvířetem schopen tyto techniky upravovat a kombinovat podle potřeby.

Úvahy na závěr

Někdy máme při trénování sklon věci nadměrně komplikovat. Myslím, že není mnoho trenérů, kteří by používali jenom free shaping; většina z nás používá nejrozumnější techniky, protože naším cílem je dopomoci zvířatům k úspěchu. Není důvod prohlašovat, že by se měla vždycky používat jedna technika; když to pomůže žákovi, měly by se některé techniky kombinovat.

Foto Lucia Drietomská (TaraWillow Photography)

Mnoho podob targetingu

Po mém semináři konceptuálního tréninku na nedávném ClickerExpo v Evropě se mi jedna účastnice svěřila s problémem. Chtěla vyzkoušet jedno cvičení, které jsem doporučoval a které vyžadovalo použití targetingu a pobízení, ale nebyla si jistá, jestli to může udělat, protože slyšela, že „jediný správný způsob trénování je shaping; používání targetu svědčí o lajdácké práci a neschopnosti trenéra“.

Někdy se trenéři naučí používat určité tréninkové nástroje lépe než jiné a nesmírně si je oblíbí. Pak z nich mohou být tak nadšení, že ostatní nástroje odhodí nebo dokonce začnou prohlašovat, že jsou nepřijatelné. Shaping neboli tvarování je skvělý nástroj, ale je to jen jeden z mnoha způsobů, jak naučit nějaké chování. Můžete tvarovat, zachycovat, navádět, používat target, utvářet nebo upravit prostředí tak, aby to žákovi pomohlo k dosažení žádoucího tréninkového cíle.

Při konceptuálním tréninku používám targetingu jako indikační chování i jako metodu k rychlému učení nových chování. Při nácviku chování užitečných pro lékařské ošetření používám targetingu, protože s jeho pomocí se zvíře během pouhých několika lekcí naučí pracovat s novým vybavením a účastnit se nových procedur. Když trenér dokonale ovládá principy targetingu, může zvíře naučit novému chování během jedné nebo dvou tréninkových lekcí. Aby byl trénink skutečně všestranný nástroj, snažím se, aby si zvířata, která trénuji, osvojila velkou soupravu targetingových nástrojů. Tady je několik způsobů, jak používám targetingu, a pořadí, v jakém učím dané dovednosti:

Základní targetingu: První targetingové chování, kterému zvíře učím, je, aby se dotklo nosem ruky nebo koule na konci hůlky. Předmět, kterého se dotýká, je target. Tahle jednoduchá forma dotýkání předmětu tvoří základ pro všechny ostatní targetingové dovednosti.

Následovací targetingu: Dalším přirozeným krokem je naučit zvíře, aby target následovalo. Za pomoci targetu mohu například vodit zvíře z místa na místo, zavést ho do klece, na schody nebo ho provést překážkovou dráhou.

Rozmanité targety: Dále zvíře naučím, že target může mít různé tvary, barvy nebo textury. Díky tomu mohu přenášet dotýkání i na jiné předměty – na rentgenovou desku, postroj nebo jakýkoli jiný zvolený předmět. Také přijde vhod, když můžete dát pokyn k chování i jiným způsobem než tím, že předmět dáte před zvíře – tedy například tak, že na předmět ukážete nebo že dáte slovní pokyn. V konceptuálním tréninku je užitečné, když je zvíře schopné dotknout se na pokyn jakéhokoli předmětu.

Dalším kreativním typem targetingu je nasměrovat zvíře na místo, kterého se má dotknout, pomocí laserového ukazovátka. Světlem ukazovátka můžete zvíře směřovat k určitému targetu i na dálku, což se hodí obzvlášť u zvířat trénovaných v chráněném kontaktu.

Různé části těla: Jakmile zvíře pochopí nejzákladnější formy targetingu, učím ho, aby se dotýkalo předmětu různými částmi těla: bokem, bradou, zadní nohou nebo jakoukoli jinou částí těla. Toto chování je pro moje trénování odjakživa velmi důležité, ať už chci, aby se můj pes postavil nohou na plošinu, položil mi bradu do ruky, abych mu mohl nakapat do očí, nebo aby strčil hlavu do postroje.

Prodloužený targetingu: U některých chování, obzvlášť těch, která jsou potřebná pro lékařské ošetření, by zvíře mělo zůstat v kontaktu s předmětem delší dobu. Prodloužený targetingu se dá použít při rentgenovém nebo ultrazvukovém vyšetření, při zkracování drápeků, přikládání obvazu i při mnoha dalších procedurách. Za prodloužený targetingu považuji ležení na podložce, sezení na plošině a stání na bidýlku. Psovi mnohem snáze ostříháme drápků, když nám položí tlapku do ruky a nechá ji tam delší dobu.

Targetingu z A do B: Zvíře můžeme naučit, aby přeneslo pozornost z jednoho targetu na nový. Tento typ targetingu zvířeti pomůže k přemístění od jednoho trenéra k jinému nebo z jednoho místa na jiné.

Několik targetů: Nakonec můžeme zvíře požádat, aby se dotklo současně dvou různých targetů nebo dvou různých částí těla. To už je pokročilý typ targetingu a podle mých zkušeností patří k těm nejobtížněji naučitelným. Je například velmi obtížné naučit psa, aby se postavil zadní nohou na jedno

místo a přední nohou na jiné. Na Ranči právě trénuji jednu minioslici, aby se levou stranou (kyčlí a ramenem) opřela o plot, zůstala tak chvíli nehybně stát a současně mi položila dolní čelist do dlaně, abych jí mohl dát do tlamy odčervovací pastu.

Kreativní trenér dokáže najít i jiné způsoby, jak využít targeting. Je to užitečný nástroj a já trenérům doporučuji, aby ho nepřehlíželi. Targeting je něco víc než jen obyčejný dotek nějakého předmětu nebo použití předmětu k pobízení. Když se targetingové strategie správně natrénují, může se z nich stát souprava stavebních kamenů, na kterých se dá stavět mnoho různých chování.

Foto Lucia Drietomská (Tara Willow Photography)

Trénink pod jiným názvem

Často vyjadřuji své přesvědčení, že trénink není žádný luxus, nýbrž nedílná součást promyšleného, odpovědného a profesionálního programu péče o zvíře. Dovedu si představit, že většina profesionálních trenérů má klienty, přátele a příbuzné, kterým trénink nic neříká. Nechápu ho a neuvědomují si jeho důležitost. V jiných případech zase trénink probíhá, aniž by si to člověk vůbec uvědomil.

Když konzultuji v zoologických zahradách, říkají mi často ošetřovatelé, že svá zvířata netrénují, ale přitom k nim každé zvíře přijde na zavolání nebo vyjde na pokyn do výběhu, aby ho lidé viděli. Najdou se i další příklady dobrého managementu chování, který ošetřovatelé nepovažují za trénink. Sahají od použití enrichmentu neboli obohacení prostředí až po určení místa, kde mají zvířata čekat na krmení. Proto při svých konzultacích pečlivě vysvětluji, že i tím se zvířata učí a že ošetřovatelé už vlastně provádějí základní trénink. Svým vysvětlováním se jim vždycky snažím pomoci rozšiřovat a zlepšovat stávající programy.

I majitelé domácích zvířat mohou mít podobné názory. Klienti mi například tvrdí, že svého psa milují, ale že na nějaký výcvik je příliš hloupý. Přesto každý pes moc dobře ví, kdy je čas jít na procházku, vytuší, kdy panička odchází do práce, nebo se schová do sklepa, když přijde na návštěvu děsivý strýček John. Pravidelně klientům vysvětluji, že jejich pes není zdaleka tak hloupý, jak si myslí, a že se dá naopak vycvičit velmi dobře – jen ať se podívají, co všechno už se naučil!

Hodný osel, nebo vycvičený osel?

V létě roku 2017 jsem se pilně připravoval na příchod prvních zvířat na Ranč. Navštěvoval jsem útulky a chovatele a hledal pro Ranč ty nejvhodnější obyvatele. V rámci příprav jsme pořídili i devět krásných minioslíků ve věku od dvou do jedenácti let.

Ty minioslíky dovezli na Ranč manželé Sally a Leon, kteří je vychovávali od narození. Strávil jsem s manželi nějaký čas na jejich farmě a obdivoval jsem jejich láskyplný přístup k oslíkům. Jednou jsem se jich zeptal, kolik času věnovali jejich výcviku. Sally odpověděla: „Ále, my je vůbec

necvičíme.“ Vzápětí zavolala jednu oslici jménem a ta k ní hned přiklusala. Pak Sally vzala do ruky postroj a oslici ho ukázala; ta okamžitě strčila do postroje hlavu a počkala, až jí ho Sally připne.

Řekl jsem: „Mně se naopak zdá, že jsou moc dobře vycvičení.“ Na to Sally opáčila: „Ale ne, ona je jen hodná a umí se dobře chovat.“

Přikývl jsem, usmál jsem se a sledoval, jak se zabývá oslíky. Milovala je a na nich bylo jasné vidět, že ji taky milují. Během své návštěvy jsem si postupně všiml i mnoha dalších příkladů toho, jak se oslící „umí dobře chovat“. Když jim Sally ukázala kartáč, postavil se každý oslík tak, aby ho mohla vykartáčovat. „Kartáčování mají moc rádi,“ řekla mi.

Později jsme byli v jedné ze stodol, kde měli Sally a Leon vytvořené speciální stání, které mělo na jedné straně připevněné kartáče – aby se oslící mohli kartáčovat sami, kdykoli se jim zachtělo. V plotě byl malý otvor uzpůsobený tak, aby malí oslící mohli utéct před staršími, když na ně doráželi. Celé uspořádání bylo promyšlené a obohacující.

Nesnažil jsem se Sally a Leona přesvědčit, že své oslíky cvičí. Nepřipadalo mi nijak důležité ujišťovat je, že jsou ve skutečnosti dobří trenéři. Sally a Leon dopřávali svým zvířatům skvělý život. Kladli jejich potřeby na první místo. Dělali prostě to, co bylo podle jejich názoru potřebné k tomu, aby měla zvířata šťastný a naplňující život. Není to přesně to, co je skutečně důležité?

Přál bych si, aby všichni lidé, kteří mají co dělat se zvířaty, byli takhle starostliví, pozorní a vyladění na potřeby svých zvířat. Pro takové lidi, jako je Sally a Leon, je dobrý výcvik přirozenou věcí. Když se o své zvíře staráte, všímáte si jeho potřeb a nasloucháte tomu, co vám říká, tak nakonec vytváříte žádoucí chování. Ať má trénink jakékoli jméno, je pro zvíře vždycky prospěšný.

Základní chování: praktické hledisko

Pravidelně dostávám otázku: „Jaké je první chování, které bychom se svým zvířetem měli natrénovat? Je důležité pořadí? Jak určíme, co máme trénovat ze všeho nejdřív?“

Přijde na to!

Žádná dvě zvířata nejsou přesně stejná a žádné dvě tréninkové situace nejsou přesně stejné, takže moje první odpověď na otázku, co trénovat nejdřív, vždycky zní: „Přijde na to!“ Přesto však při výcviku nového zvířete určité pořadí používám:

1. Přiblíž se a vem si pamlsek

Pokud se ke mně zvíře nechce přiblížit a vzít si ode mě pamlsek, nemohu vůbec začít s výcvikem. I když to možná zní samozřejmě, potkávám často trenéry, kteří jako by si tuhle skutečnost neuvědomovali (viz *Tygrí důvěra*, s. 70). Než vůbec začnete s oficiálním tréninkem, je důležité naučit zvíře, aby se k vám přiblížilo a vzalo si od vás pamlsek. Jedinou výjimkou je asi projekt tréninku na dálku, kdy žádná interakce mezi zvířetem a trenérem neprobíhá, ale i tady je důležité tvarovat chování tak, aby se zvíře přiblížilo a začalo přijímat posilovače. Mojí prioritou je přitom vždycky blaho zvířete, jeho zdraví a pohodlí, a já se snažím utvářet mu prostředí tak, aby bylo příjemné a bezpečné.

2. Následuj mě

Když už se ke mně zvíře přibližuje a bere si ode mě pamlsky, naučím ho „následuj mě“. Dávám mu pamlsky a postupně pracuji na tom, aby mě zvíře následovalo, když udělám krok doprava nebo doleva, a aby se u mě drželo, když o několik kroků zacouvám, protože to svědčí o zvýšené pohodě a důvěře a je to známkou toho, že je zvíře připravené na metodický výcvik.

3. Target

Pak ho seznámím s targetem, což je ruka nebo nějaký předmět, podle toho, o jaké zvíře se jedná. Některá zvířata jsou zvědavá a začnou si nový předmět

očíhávat, zkoumat nebo se ho dotýkat – s takovými zvířaty je targeting snadný. U zvířat, která jsou opatrná nebo u kterých se nedá očekávat, že by se targetu dotkla sama od sebe, postupuji pomaleji. Targeting se snažím naučit proto, že ho považuji za důležitý stavební kámen pro mnoho budoucích chování (viz *Mnoho podob targetingu*, s. 30). Jakmile se zvíře ochotně dotýká targetu, vím, že už mám vybudovanou určitou úroveň klidu a důvěry a že jsme připraveni pokračovat.

4. Klikr

Ted' můžu k targetingu přidat klikr. S klikrem zvíře seznámím, teprve když je v pohodě a spolehlivě se ke mně přibližuje, bere si pamlsky a dotýká se targetu. To překvapuje některé trenéry, kteří jsou zvyklí používat klikr už od první interakce se zvířetem. Myšlenka používat klikr hned od začátku zřejmě vznikla, když se s klikrtrenínkem seznamovali majitelé domácích mazlíčků, kteří už ovšem se svými zvířaty mají důvěrný vztah. Když trenér začíná pracovat se zvířetem, které už ho zná, důvěřuje mu a bere si od něj pamlsky, má smysl používat klikr hned od začátku. Když ovšem použijeme klikr příliš brzy u zvířete, které svému trenérovi nedůvěřuje, může ho klikání vyděsit a pak pro něj nebude mít žádoucí pozitivní vlastnosti.

Už jsem pracoval s exotickými zvířaty, se zemědělskými zvířaty, která nikdy nikdo necvičil, i se zvířaty v útulcích, jejichž dosavadní interakce s lidmi zdaleka nebyly ideální. Už jsem viděl trenéry, kteří s dobrými úmysly začínali klikat u zvířete, které ještě bylo bázlivé, nebralo si pamlsky nebo bylo připravené k útěku. Vždycky je důležité počkat s klikrem, dokud se zvíře nebude ve svém prostředí cítit úplně v pohodě. Když si na to počkáme, může klikání získat tu nejvyšší možnou hodnotu a účinnost pozitivního posilovače. V některých případech klikr dokonce nepoužívám vůbec, především pokud už samotný jeho zvuk zvíře děsí. V takovém případě můžu použít jiný posilovač, například tiché písknutí nebo slovo.

5. Zaparkování

Snažím se zavést určité výchozí chování, takzvaný návrat na základnu neboli zaparkování. Výchozí zaparkování znamená, že zvíře udělá určité chování nebo odejde na určité místo, když očekává další pokyn, když předvídá posilovač nebo když si není jisté, co má dělat. Zaparkování neboli návrat na základnu může mít mnoho podob: může to být sednutí, oční kontakt,

odchod na podložku, výskok na plošinu nebo přiřazení k noze. Někdy pracuji na zaparkování ještě před targetingem, protože zvířeti poskytnu místo, kde se bude cítit dobře, nebo polohu či chování, které mu vždycky vyslouží posilovač. Na zaparkování začínám pracovat vlastně už od chvíle, kdy si ode mě zvíře začne brát pamlsky, ale jako na oficiálně definované chování se na něj zaměřuji až v této fázi tréninkového procesu.

6. Následuj target

Následování targetu na jakékoli místo a na různé vzdálenosti zavádím již v rané fázi tréninku zvířete. Když je tento koncept dobře zavedený, mohu následování targetu používat při stovkách různých chování, jako je například vstupování do klece, označování při detekci pachů, lékařské ošetření, výzkumné projekty, práce s vodicími psy, s asistenčními psy, agility, nácvik triků a spousta dalších možností.

7. Doteky

Doteková interakce je základem nácviku mnoha žádoucích chování. Zvířata, se kterými pracuji, si často po čase lidské doteky oblíbí a dokonce je vyhledávají. Ze začátku ale považuji dotekové interakce za chování a seznamuji s nimi zvířata postupně. Pečlivě si všímám řeči těla zvířete a dotknu se ho, teprve když mi to zvíře skutečně dovolí; dokud dává najevo jakékoli známky plachosti, nedělám to. Jako výborný první krok, který vede k doteku, často používám targeting. Ve většině případů se ze začátku snažím nedotýkat se hlavy a nohou zvířete, protože to jsou velmi citlivá místa. Obvykle začínám trupem, bokem a ramený.

8. Management a manipulace

Když už mám naučené výše popsané základy, začnu pracovat na nácviku managementu a manipulace. K chováním souvisejícím s managementem a manipulací patří nošení náhubku, nošení postroje, přivolání, jízda v autě, stání na váze, většina chování potřebných pro lékařské ošetření – zkrátka všechno, co je potřebné pro řádnou každodenní péči. Tato chování bude zvíře potřebovat po celý život, a proto tvoří trvalou součást mých tréninkových plánů ve všech fázích jeho života.

Chování související s managementem a manipulací jsou důležitá a zvíře by si je mělo osvojit, jakmile má vybudované základy. Někdy musím začít

používat chování související s managementem a manipulací dřív, než je na ně zvíře připravené nebo než je má natrénované (například kvůli každodennímu podávání léků, naléhavé úpravě drápů a kopyt nutné ze zdravotních důvodů nebo kvůli přemístění a přepravě zvířat). Pokud je však aspoň trochu možné počkat, tak čekám. Pro chování související s managementem a manipulací je prospěšné, když už je vytvořený pevný vztah a když jsou zavedené solidní základní dovednosti.

9. Zachycení

Až do tohoto okamžiku jsem zvíře v učení vedl nebo směřoval já. Teď ho začnu učit, že může vyvolat kliknutí i chováním, které zahájí samo. V této fázi už má naučených pár tréninkových pravidel, například ví, kdy má zaparkovat na základnu nebo udělat výchozí chování. Aby se naučilo, že teď začíná „nová tréninková hra“, při které platí nový soubor pravidel, je k zachycení neboli capturingu zapotřebí odlišné prostředí.

Proto se snažím uspořádat prostředí tak, aby bylo úplně jiné než při obvyklém tréninku. Například místo pamlskovnicku u boku použiji pro pamlsky nějaký jiný úkryt, kam pro ně mohu snadno sáhnout. Snažím se, aby nové prostředí vůbec nepřipomínalo tréninkovou lekci. Postarám se o to, aby tam nebylo žádné místo, které by zvíře mohlo použít jako základnu k zaparkování, a doprostřed prostoru položím nějakou jedinečnou pomůcku. Zvíře si obvykle jde pomůcku prohlédnout a já mu za tu iniciativu hned kliknu a odměním ho posilovačem (při lekcích zachycování obvykle házím posilovač na zem). První lekce zachycování je nejobtížnější, protože zvíře musí zahájit nějakou činnost, aniž bych ho naváděl čímkoli jiným než klikáním. Někdy musím chodit po prostoru tak, aby byla pomůcka mezi mnou a zvířetem, a čekat, až zvíře přijde na to, že musí samo zahájit nějaké chování.

I další lekce capturingu pak odlišuji od jiných lekcí tím, že uspořádám prostor a prostředí jedinečným způsobem. Například u svých psů položím nějaký předmět doprostřed místnosti, pak z místnosti odejdu a sednu si za ohrádku nebo nízkou branku umístěnou ve vchodu, abych byl od psa oddělený. Tohle uspořádání nepřipomíná žádnou jinou tréninkovou lekci. Vidím, co pes dělá, ale on se ke mně nemůže dostat, a to ho podnítí, aby šel prozkoumat předmět na zemi. Zjistil jsem, že přibližně po třech takových lekcích si většina zvířat uvědomí nová pravidla tohoto uspořádání, a já tak mám nový způsob, jak trénovat chování.

Ze začátku obvykle dělám jednu lekci zachycování na každé čtyři tréninkové lekce. Jakmile se zvíře naučí generovat chování při lekci zachycování, začnu dané chování upravovat pomocí drobných aproximací neboli přiblížení a tvaruji ho směrem k nové variantě původního chování (tomu se někdy říká free shaping neboli volné tvarování). Často se vracím k targetingu, protože ze začátku mi target umožní rychlejší tvarování chování. Ale jakmile se zvíře naučí při lekcích zachycování nabízet chování, chci, aby se naučilo targeting a capturing bez problémů střídát.

Doporučení, nikoli recept

Z těchto kroků se skládá můj plán pro zahájení výcviku nového žáka. Tenhle postupný plán se mi při práci velice osvědčil, ale slouží jen jako výchozí bod. Používám ho jako standardní plán, když učím nové trenéry, jak cvičit, ale není to neměnný soubor pravidel nebo recept, který by se musel slepě dodržovat. Výcvik není vždycky lineární; když se u zvířete rozvíjejí různé dovednosti, často trénuji více věcí najednou nebo postoupím k dalšímu chování, zatímco ještě pořád posiluji dříve osvojená chování. V jeden den například mohu učit psa, aby snášel delší doteky, seznamovat ho s náhubkem a snažit se zachytit točení dokolečka. Zásadní je vědět, jak pozorovat zvířata a jak hodnotit jejich pohodu a přizpůsobovat se jejich zpětné vazbě a jejich potřebám.

Tento základní tréninkový plán poskytuji jako materiál k zamyšlení a jako alternativní přístup k tomu, abychom zvířatům umožnili co nejlepší možný začátek. Výcvik je velmi důležitou součástí rozvíjení vztahů se zvířaty v našem životě. Proto je důležité zahájit tento vztah co nejjasnějším způsobem.

KAPITOLA 2

Mám to používat? Nástroje a techniky

Jedním z nejčastějších požadavků, které dostávám při učení a konzultacích, je, abych odpovídal na otázky ohledně vědeckých základů a praktického použití určitých nástrojů a technik. Některé z těchto nástrojů - například jackpot, signál k pokračování chování (keep-going signal), signál ukončení akce (end-of-session signal) - ve vědecké literatuře nenajdeme, takže při jejich zkoumání používám populární literaturu a dále nabízím svůj názor na ně. Jelikož se i u běžných a „dobře pochopených“ otázek, jako je například používání klikru a posilovačů, vyskytují mylné představy, proberu zde tyto koncepty a nástroje a pokusím se je definovat a jasněji a kompletněji vymezit jejich vhodné použití.

Je klikr nutný?	42
Kenovy top tipy na posilování	47
Tajuplný jackpot: nástroj, nebo pověra trenérů?	50
Nejasnostmi opředený signál k pokračování chování	55
Signál ukončení akce	59

Okem trenéra

Trénink zvířat jako transformační proces postavený na důvěře

Z anglického originálu *The Eye of the Trainer*, vydaného nakladatelstvím Karen Pryor

Clicker Training, Sunshine Books, Inc. přeložila Jana Dušková

Fotografie Lucia Drietomská (TaraWillow Photography) a Sunshine Books, Inc,

Redakce Jan Řehoř

Sazba Matěj Barták

Vydal Pavel Jeřábek – Nakladatelství PLOT, Bělohorská 2, 169 00 Praha 6,

www.plotknihy.cz, jako svou 382. publikaci

Tisk Těšínské papírny, s.r.o., 2021

Vydání první, Praha 2021

ISBN 978-80-7428-395-6